

an enabling environment for political and peace processes by dealing with security problem that arises when ex-combatants are trying to adjust to normal life, during the vital transition period from conflict to peace and development.

Four types of reintegration issues are: programmatic, security, political and structural. Programmatic challenges refer to the mechanics of program design and implementation and include issues of program duration; components; beneficiary targeting; resources; coordination and integration; expertise; and assessment.

The security challenges are the threats that excombatants generate and confront at the end of war, and the existence of such threats is the principal rationale justifying investment and prioritization of DDR during the post-conflict period. Political issue presented by the obstacles to political inclusion of ex-combatants in the post-conflict state and to their ability to exercise political agency within, and be represented by, the post-conflict state. Structural challenges includes social, economic, and political practices that impede integration.

Keywords: post conflict reconstruction, peacekeeping mission, UN, reintegration, development.

УДК 342.82 + 329

О. В. КУКУРУЗ

ВЗАЄМОВПЛИВ ВИБОРЧОЇ ТА ПАРТІЙНОЇ СИСТЕМ: ОСНОВНІ НАУКОВІ ПІДХОДИ

Проаналізовано «соціологічні закони Дюверже», їх вплив на сучасні підходи до вивчення взаємодії виборчої та партійної систем. З'ясовано, що закономірності, виявлені в країнах сталої демократії, не завжди справджуються в інших країнах, особливо в посткомуністичних. Встановлено, що виборча система є лише одним із чинників, який впливає на формування партійної системи. Взаємовплив виборчої та партійної систем рекомендовано розглядати разом з формою правління та конкретними соціальними і політичними умовами, в яких вони функціонують.

Ключові слова: виборча система, партійна система, «соціологічні закони Дюверже», чинники впливу, форма правління, посткомуністичні країни.

Кукуруз О. В. Взаимовлияние избирательной и партийной систем: основные научные подходы

Проанализировано «социологические законы Дюверже», их влияние на современные подходы к изучению взаимодействия избирательной и партийной

© КУКУРУЗ Оксана Володимирівна – кандидат політичних наук, старший науковий співробітник відділу правових проблем політології Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України

систем. Вияснено, що закономірності, обнаруженные в странах устоявшейся демократии, не всегда подтверждаются в других странах, особенно в посткоммунистических. Установлено, что избирательная система является лишь одним из факторов, который влияет на формирование партийной системы. Взаимовлияние избирательной и партийной систем рекомендовано рассматривать вместе с формой правления и конкретными социальными и политическими условиями, в которых они функционируют.

Ключевые слова: избирательная система, партийная система, «социологические законы Дюверже», факторы влияния, форма правления, посткоммунистические страны.

Kukuruz Oksana. Mutual influence of electoral and party systems: basic scientific approaches

The «Duverger's sociological laws», their influence on contemporary approaches to the study of interaction of electoral and party systems, are analyzed in this article. The regularities were found in the countries of stable democracy, are not always confirmed by other countries, especially in post-communist. The electoral system is only one of the factors that influence on the formation of the party system. Mutual influence of electoral and party systems need to be considered together with form of government and with social and political conditions in which they functioning.

Keywords: electoral system, party system, «Duverger's sociological laws», factors of influence, form of government, post-communist countries.

Тема про виборчі системи протягом 25 років незалежності України постійно обговорюється перед кожними черговими виборами. Політичні та громадські діячі, політтехнологи аналізують типи виборчих систем і пропонують українському суспільству той, який в певний період найкраще забезпечить інтереси конкретних партій. Рекордна кількість політичних партій, що зареєструвалися за останні два роки в Україні, їх неоднозначна роль в політичних процесах та низька довіра суспільства до них, спонукають до пошуку шляхів трансформації всієї партійної системи. Одним із чинників, який може змінити партійну систему в необхідному напрямі, часто називають саме виборчу систему. Відтак для об'єктивної оцінки такої можливості варто розглянути теорії, які існують в науковій літературі.

Ця наукова проблема згадується у великій кількості зарубіжних та українських праць, присвячених виборчим чи партійним системам. Не перераховуючи всіх дослідників, які тією чи іншою мірою внесли свій вклад у висвітлення даної тематики, зосередимося на

декількох дослідженнях, що ґрунтуються на значних емпіричних базах. Зокрема, для вивчення візьмемо праці французького вченого М. Дюверже, американських – Д. Рає, М. Уоллерстайна, німецького – Д. Нолена, польських – П. Узембла, В. Рафаловського, українського – Ю. Шведи. Ці вчені вивчали практику різних країн і у різний час. Метою цієї статті є визначити актуальні наукові підходи до взаємовпливу сучасних виборчих та партійних систем. Для досягнення цієї мети необхідно: проаналізувати «соціологічні закони Дюверже» та їх вплив на теорії інших вчених; підтвердити або спростувати поширені теорії щодо взаємозв'язку виборчої та партійної систем; з'ясувати які чинники разом з виборчою системою визначально впливають на сучасні партійні системи.

Існують різні підходи до визначення поняття «виборча система». В політології виділяють широкий і вузький підходи. Відповідно до першого (широкого) виборча система – «це цілісна сукупність суспільних відносин, політичних суб'єктів, інститутів, норм, принципів, цінностей, процедур, які складаються у зв'язку з виборами органів публічної влади». Другий (вузький) визначає виборчу систему як «певний спосіб переведення голосів виборців у мандати депутатів та владні посади, порядок визначення результатів голосування»¹. За основу візьмемо широкий підхід, який є більш відповідним для визначення впливу виборчої системи на партійну в країні, де досі триває трансформація правової та політичної систем, а відтак мають значення багато чинників, а не лише спосіб переведення голосів виборців у мандати депутатів.

Одним з найвідоміших дослідників взаємодії виборчої та партійної систем є французький політолог, юрист, соціолог М. Дюверже. У 1945 році на конференції в Університеті Бордо він сформулював соціологічні закони залежності типу партійної системи від типу виборчої системи, які тепер відомі як «закони Дюверже». Вони детально викладені у книзі «Політичні партії» (1951 р.), де він проаналізував природно-історичні умови, конкретні шляхи і чинники становлення партійних систем багатьох країн. М. Дюверже відзначає, що партійні системи – це результат взаємодії багаточисельних і комплексних чинників, одні з яких притаманні окремій країні, а інші мають загальний характер. До перших він зараховує традицію, історію, економічну і соціальну структури, релі-

гійні вірування, етнічний склад, національні конфлікти тощо. Серед других, загальних чинників найбільше значення надає виборчій системі. На його думку, остання впливає на деякі складові структури партій. Виборча система виступає як елемент партійної системи, оскільки спосіб голосування орієнтує в одному і тому ж напрямі всі партії країни. М. Дюверже стверджує, що вплив виборчої системи на кількість, чисельність, союзи, представництво партій є визначальним. Водночас він відзначає і вплив партійної системи при визначенні виборчої системи. «В кінцевому підсумку партійна система і виборча система – це дві реальності, які нерозривно пов'язані одна з одною, часом їх важко розділити навіть з метою аналізу. Більша або менша адекватність політичного представництва залежить від виборчої і партійної систем, що розглядаються в якості елементів одного і того ж комплексу, і нерідко ці елементи неможливо ізолювати один від одного...». М. Дюверже формулює три формули взаємозв'язку способу голосування і партійної системи: 1) пропорційна виборча система веде до формування багатопартійної системи з жорсткими, незалежними і стабільними партіями (за виключенням випадків існування короткочасних, але бурхливих рухів) 2) мажоритарна виборча система абсолютної більшості (з двома турами) зумовлює появу багатопартійної системи, в якій партії характеризуються «м'якою» структурою, схильністю до альянсів і відносною стабільністю (у всіх випадках); 3) мажоритарна виборча система відносної більшості (з одним туром) сприяє становленню дуалістичної системи з почерговою зміною при владі великих незалежних партій².

М. Дюверже пояснював, що система простої більшості призводить до формування двопартійної системи завдяки двом чинникам: механічному та психологічному. Перший полягає у заниженні представництва третьої (тобто найбільш слабкої) партії, позаяк відсоток місць, який вона отримала, виявляється нижчий відсотка поданих за неї голосів. На переконання вченого, за «мажоритарного режиму з двома партіями» переможений завжди має занижене представництво в парламенті порівняно з переможцем, а у варіанті з третьою партією воно занижене ще сильніше, ніж представництво менш успішної з двох інших. «Оскільки нова партія, що пробує конкурувати з двома іншими, ще дуже слабка, то система грає проти неї і висуває перепону

на її шляху до проникнення до парламенту. Але якщо їй вдається обійти одну із своїх попередниць, то ця остання відсувається на третю позицію, і процес витіснення повертається вже проти неї». Другий чинник – психологічний, він стосується позиції виборців. «За трипартиїності, що функціонує в умовах мажоритарного режиму в один тур, виборці швидко розуміють, що їх голоси просто будуть втрачені, якщо вони продовжать віддавати їх третій партії: звідси природна тенденція передавати їх не найгіршому із суперників, щоб не допустити успіху найбільш небажаного. Цей феномен поляризації, як і феномен заниженого представництва, грає на руйнування нової партії, поки вона залишається найбільш слабкою, але повертається проти менш везучої із попередніх, як тільки нова її обганяє»³.

У іншій книзі М. Дюверже «Конституційне право і політичні інститути» (1955 р.) ще чіткіше формулюється взаємозв'язок між виборчою системою і формуванням політичних партій: 1) пропорційне представництво сприяє формуванню багатьох незалежних партій; 2) мажоритарна система в два тури сприяє формуванню багатьох партій, які пов'язані одна з одною; 3) правило плюральності (мажоритарна система відносної більшості) сприяє становленню двопартійної системи⁴. Ці закони стали часто обговорювати на наукових заходах. Безліч наукових досліджень ґрунтувалися на їх основі, можна сказати, що вони набули характеру наукової парадигми.

Однак з часом інші вчені виявили, що на партійну систему вплив мають й інші, не менш важливі чинники. Сам М. Дюверже згодом написав, що «взаємозв'язок між електоральними правилами і партійними системами не є механічним і автоматичним. Певний електоральний режим не обов'язково призводить до становлення певної партійної системи; він просто посилює тиск в напрямі до цієї системи; він є силою, яка діє з-поміж різноманітних інших сил, частина з яких ведуть у протилежному напрямі»⁵. Більше того, у публікації «Закон Дюверже: сорок років пізніше» він визнав, що на політичне формування представницьких органів, крім виборчої системи, впливає ще багато інших змінних⁶.

Американський політолог Д. Рає проаналізував 121 вибори в 20 країнах протягом 20 років (1945 – 1964 рр.) і в результаті дослідження переформулював один із «законів Дюверже». На його думку, «плюральна формула завжди пов'язана з двопартійною конкурен-

цією за винятком випадків, коли існують сильні місцеві партії меншості»⁷. Вчений, досліджуючи вплив виборчих систем на представництво партій у парламентах, визначив такі закономірності. «Всі виборчі системи, а не тільки плюральні й мажоритарні, сприяють тому, щоб «надпредставляти» великі партії і «недопредставляти» партії менших розмірів». Відзначено три важливі аспекти даної тенденції: 1) всі виборчі системи схильні давати непропорційні результати; 2) всі виборчі системи мають тенденцію зменшувати кількість ефективних парламентських партій порівняно з кількістю партій, які брали участь у виборах; 3) всі виборчі системи можуть створювати парламентську більшість для партій, які не отримали найбільшої підтримки з боку виборців. Американський політолог А. Лейпхарт, проаналізувавши взаємозв'язок між електоральною диспропорційністю і ефективною кількістю партій в 36 демократіях протягом 52 років (1945 – 1996 рр.), відзначає, що наведені вище аспекти сильніше виражені в плюральних і мажоритарних системах, ніж у системах пропорційного представництва⁸.

Американський політолог М. Уоллерстайн вважає, що для оцінювання двох основних виборчих систем найбільш важливими є два критерії: кількість партій і спосіб формування парламентської більшості. Проаналізувавши їх поєднання, він виділяє чотири варіанти. Перший: мажоритарна виборча система і парламентська форма правління. Вчений підтримує теорію, згідно з якою за умов застосування цієї виборчої системи змагання, як правило, відбуваються між двома партіями, а результатом є отримання сильнішою з них непропорційно великої кількості місць у законодавчому органі порівняно з кількістю поданих за неї голосів. У парламентських демократіях така партія контролює і виконавчу владу, і парламент. Він наводить приклад Великобританії, де всі післявоєнні уряди (за винятком одного) спиралися на однопартійну більшість у парламенті, хоча жодна з правлячих партій не отримувала абсолютної більшості голосів з 1931 року. Верхня межа електоральних успіхів, враховуючи територіальне розташування електорату трьох партій, не перевищувала 40%⁹. Другий варіант: мажоритарна виборча система і президентська форма правління. В цих умовах партії президента не обов'язково бути одночасно партією більшості в парламенті. М. Уоллерстайн наводить приклад США, де протягом

тривалого часу демократи контролювали обидві палати Конгресу, а республіканці – президентський пост. Вважається, що за президентської форми правління політичні партії слабкі. Третій варіант: пропорційна система виборів і парламентська форма правління. Він існує у більшості країн Західної Європи. Кількість партій різна, інколи їх багато, а при владі знаходяться коаліційні уряди. Четвертий варіант: пропорційна система виборів і президентська форма правління. Таке поєднання запровадили нові демократичні країни Східної Європи і Латинської Америки. Уряд призначається президентом, а не парламентом, відтак партіям не має потреби вести переговори щодо створення коаліції. М. Уоллерстайн вважає, що така модель є найменш стійкою, містить причини для конфліктів між президентом і парламентом. Зокрема, через те, що в умовах багатопартійності партія президента наймовірніше отримує відносно невелику кількість депутатських мандатів. Відтак президент не може керувати, бо немає підтримки парламенту, а останній не несе відповідальності за діяльність уряду і тому не зобов'язаний його підтримувати¹⁰.

Німецький політолог Д. Нолен звертає увагу, що від виборчих систем залежить багато, але не все. На його думку, виборчі системи частіше виникають з існуючих політичних відносин, ніж впливають на їх формування. У зв'язку між виборчими та партійними системами, де, як правило, тільки виборчій системі приписується роль незалежної змінної, обидва феномени можуть бути причиною і результатом. «Всі виборчі системи характеризуються тим, що скорочують кількість присутніх в парламенті партій відносно кількості партій, які брали участь у виборах. Одночасно можна зауважити, що вони, як правило, сприяють найсильнішим партіям. Однак виборчі системи відрізняються тим, наскільки вони зменшують кількість партій, наскільки сприяють найсильнішим з них, а також тим, стосовно яких відносин групуються різні за величиною парламентські фракції. Виборчі системи є тільки одним з багатьох чинників, котрі впливають на структуру партійної системи. В результаті не можна прийняти жодної тези про причинно-наслідкові зв'язки між виборчою та партійною системами»¹¹.

Д. Нолен вважає, що не можна визначити вплив виборчої системи на структуру партійної системи без аналізу конкретних суспільних і політичних умов, у яких вони функціонують. Важиве

значення, на його думку, має аналіз таких змінних, як соціальна, етнічна, релігійна гомогенність чи гетерогенність суспільства, ступінь фрагментації та інституціоналізації партійної системи, способи поведінки політичних акторів, стратегічні і/чи фактичні зміни у діях виборців та партій. В результаті аналізу таких змінних вчений дійшов висновку, що «чим сильніша суспільна фрагментація, тим більш ймовірно впровадження пропорційної виборчої системи і формування багатопартійної системи. У фрагментованому суспільстві мажоритарна виборча система відносної більшості з одномандатними виборчими округами ймовірно не призведе до формування двопартійної системи. Більша суспільна однорідність сприяє мажоритарній виборчій системі відносної більшості й згодом веде до відомої ситуації: одночасно з двопартійною системою існує мажоритарна виборча система відносної більшості. Але за умов суспільної однорідності також імовірно, що за пропорційної виборчої системи сформується двопартійна система, або система поміркованого, обмеженого плюралізму»¹². Відтак виборча система впливає на партійну лише разом з іншими «контекстовими чинниками», тому цей вплив треба вивчати лише в комплексі з іншими чинниками у конкретній країні в певний час.

Автор польського підручника К. Соболевська-Мислік відзначає, що серед наслідків виборчого права найчастіше називають: 1) розмір диспропорції між розміром підтримки, отриманої партією, і участю в розподілі мандатів; 2) кількість партій, представлених у парламенті. Це стосується формування парламенту, а серед результатів впливу виборчої системи на партійну К. Соболевська-Мислік насамперед виділяє ступінь фрагментації партійної системи. В умовах виборчої системи, яка надає привілеї партіям великим і сильним, партійна система має менше шансів фрагментації. Виборча система, яка допускає функціонування партій малих і слабких, може вести до більшої фрагментації. Всі названі елементи врешті мають значення для формування урядів – однопартійних чи коаліційних, більш чи менш стабільних. Поряд з виборчими формулами – більшості й пропорційності, за якими найчастіше розрізняють типи виборчих систем, К. Соболевська-Мислік називає також форму і розмір виборчого округу та права виборців у процесі голосування. Вона наводить приклад, який доводить: «чим більша кількість ман-

датів до здобуття в даному окрузі, тобто чим більший округ, тим менша вартість отримання мандату, тобто менше голосів треба отримати, щоб здобути мандат»; «партії з невеликою підтримкою мають шанси, які зменшуються із зменшенням кількості мандатів до здобуття»; «мають значення також кількість політичних партій, які в окрузі висувають своїх кандидатів, і явка виборців»¹³.

Польський науковець П. Узембло, досліджуючи вплив виборчої системи на партійну, дійшов висновку, що до уваги варто брати декілька чинників. Зокрема, крім типу виборчої системи, багато залежить від формування виборчих округів, від наявності виборчих бар'єрів та їх рівня. Також суттєвий вплив на партійну систему мають принципи висування кандидатів на участь у виборах, спосіб проведення передвиборної кампанії та фінансування політики. Останній чинник, на думку вченого, є ключовим, оскільки від нього залежить створення рівних умов для політичних сил, а також можливість доступу до політичної арени новоствореним політичним угрупованням¹⁴.

Впливу виборчої системи на партійну присвячує своє дослідження польський науковець В. Рафаловський. Він аналізує парламентські вибори 1990-2009 років у європейських посткомуністичних країнах, таких, як Албанія, Боснія і Герцеговина, Болгарія, Хорватія, Чорногорія, Чехія, Естонія, Литва, Латвія, Македонія, Молдова, Польща, Росія, Румунія, Сербія, Словенія, Словаччина, Україна, Угорщина. Загалом учений проаналізував 108 виборів і дійшов висновку, що роль виборчої системи у формуванні партійної системи не однозначна. На основі аналізу регресії у двозмінній та множинній версії він стверджує, що залежність партійної системи від виборчої дуже обмежена. В. Рафаловський наводить приклад Албанії, де було застосовано чотири різні типи виборчих положень, а політична арена залишалася незмінною – конкурували дві великі партії. «Виборчі системи мають значення для форм партійної конкуренції, напрям якої добре досліджений і описаний, але яку не слід перебільшувати», «значно вищий рівень виявленої диференціації надають змінні, пов'язані з іншими, в тому числі неінституціональними особливостями посткомуністичних країн» – робить висновки В. Рафаловський¹⁵. Учений показує, що в цих країнах деякі виборчі інститути призводять до наслідків, які відрізняються від тих, котрі були вста-

новлені в країнах сталої демократії. Зокрема, застосування мажоритарної системи з одномандатними округами може спричиняти значне роздрібнення парламенту. На його думку, формування партійної системи в посткомуністичних країнах більшою мірою залежить від специфіки політичної арили, ніж від виборчої системи.

Український науковець П. Шляхтун взаємодію виборчої і партійної систем пропонує розглядати разом з формою правління. Він підтримує думку, що президентській формі правління краще відповідає мажоритарна виборча система, а парламентарній — пропорційна. «У президентській республіці мажоритарна виборча система робить главу держави та уряд відносно незалежними від політичних партій і парламенту, дає президентові змогу проводити значною мірою незалежну політику. Пропорційна виборча система за президентської форми правління, навпаки, ставить главу держави та уряд у залежність від політичних партій, сприяє протистоянню президента й парламенту»¹⁶.

У науковій літературі можна зустріти обґрунтування видів виборчих і партійних систем, які сприяють становленню демократичного режиму. Найпоширенішим є визначення найкращого виду виборчої системи для певної країни з позицій інтересів політичних партій. Український науковець Ю. Шведа наводив три підходи щодо дослідження виборчих систем – нормативний (теоретичний), емпірично-статистичний та емпірично-історичний. У межах нормативного підходу виборчі системи аналізуються та оцінюються відповідно до аксіоматичних тверджень, які тісно пов'язані з теоріями демократії чи належного урядування. Наприклад, природі парламентаризму та демократії найкраще відповідає мажоритарна виборча система, позаяк забезпечує політичну відповідальність обраних. Представники нормативного підходу надають перевагу одному принципу й відповідно до нього оцінюють виборчу систему. Емпірично-статистичний підхід спонукає до аналізу великої кількості виборчих систем і засновується на тому, що можна виміряти. У статистично орієнтованих моделях аналізуються змінні компоненти. Історично-емпіричний підхід орієнтується на вивчення конкретного прикладу виборчої системи й аналіз соціополітичного контексту, в якому вона функціонує¹⁷.

На думку Ю. Шведа, «партійну систему не можна назвати простим відображенням існуючих у суспільстві соціальних суперечностей».

стей, але соціальний аспект не можна недооцінювати, оскільки нічого у житті суспільства не відбувається у соціальному вакуумі. Зв'язок між виборчою і партійною системами та процесом соціальних змін є взаємним та комплексним». Аналіз політичних наслідків застосування виборчих систем повинен включати дослідження таких питань: 1) стабільність політичної системи; 2) кількість партій; 3) сутність партій (рівень партійної єдності та дисципліни; партійні альянси та інші методи співпраці партій); 4) зв'язок між депутатами і виборцями; 5) стратегія виборних кампаній; 6) політичний кадровий добір¹⁸.

Таким чином, аналіз підходів до впливу виборчої системи на партійну дає змогу зробити наступні висновки. Більшість сучасних науковців тією чи іншою мірою звертаються до «законів Дюверже», сформульованих ще у 1945 році. У деяких публікаціях ці закони наводяться як об'єктивні та актуальні, не зазначається факт переосмислення вченим своїх висновків. У свій час він зробив значний внесок у вивчення цих питань. Практика країн, які він аналізував, підтверджувала такі закономірності. Проте нині, маючи дослідження інших вчених, спостерігаючи практику пострадянських країн, в тому числі України, можна з упевненістю сказати, що взаємозв'язок виборчої і партійної систем, не є таким, яким його описав у середині ХХ століття М. Дюверже. Сам учений через певний час визнав, що для становлення певного виду партійної системи вплив має не лише виборча система, а й багато інших чинників.

Одні науковці підтверджують встановлені М. Дюверже закономірності, другі наводять приклади, які свідчать про непідтвердження цих закономірностей, треті уточнюють їх, додаючи чинники, що, на їх думку, мають місце у взаємозв'язку між виборчою та партійною системами. Зокрема, науковці звертають увагу, що мажоритарна система відносної більшості може вести до двопартійної системи, але значною мірою це стосується гомогенних суспільств (Д. Нолен), коли немає сильних місцевих партій меншості (Д. Рає). Крім того, більшість науковців відстоюють позицію, що виборча система є лише одним із чинників, який впливає на формування партійної системи, а тому цей взаємозв'язок необхідно розглядати разом з формою правління (М. Уоллерстайн, П. Шляхтун), з фінансуванням виборних кампаній, позаяк це впливає на рівність/нерівність умов

для конкуренції політичних сил (П. Узємбло), з «контекстовими чинниками» – конкретними суспільними і політичними умовами, в яких вони функціонують (Д. Нолен), з процесом соціальних змін, які відбуваються в певному суспільстві (Ю. Шведа), з неінституціональними особливостями посткомуністичних країн (В. Рафаловський).

Серед чинників, які обов'язково треба аналізувати, вчені називають: соціальну, етнічну, релігійну гомогенність чи гетерогенність суспільства, ступінь фрагментації та інституціоналізації партійної системи, способи поведінки політичних акторів, стратегічні і/чи фактичні зміни у діях виборців та партій (Д. Нолен); форму і розмір виборчого округу, права виборців у процесі голосування, кількість політичних партій, які в окрузі висувають своїх кандидатів, явка виборців (К. Соболевська-Мислік); формування виборчих округів, наявність виборчих бар'єрів та їх рівня, принципи висування кандидатів на участь у виборах, спосіб проведення передвиборної кампанії, фінансування політики (П. Узємбло) тощо. Закономірності впливу виборчої системи на партійну, виявлені в країнах сталої демократії, не завжди справджуються в інших країнах, зокрема посткомуністичних. Взаємовплив цих систем необхідно досліджувати у тісному зв'язку з соціальними, правовими та політичними умовами, в яких вони функціонують.

1. *Vagina O.* Виборча система // Політологія: навчальний енциклопедичний словник-довідник, 2-ге вид., стереот. / за наук. ред. Н.М. Хоми. Львів: Новий Світ – 2000, 2015. С. 65-66. 2. *Duverger M.* Политические партии / пер. с франц. Москва: Академический Проект, 2000. С. 265. 3. Там само. С. 286. 4. *Duverger M.* Droit Constitutionnell et Institutions Politique. Paris: Presses Universitaires de France, 1955. P. 113. 5. *Сморгунов Л. В.* Сравнительная политология: учебник для вузов. Санкт-Петербург: Питер, 2012. С. 401. 6. *Duverger M.* Duverger's Law: forty years later / *Elektoral Laws and Their Political Consequences*, red. B. Grofman, A. Lijphart, New York, 2003. P. 69-84. 7. *Rae D.* The Political Consequences of Electoral Laws. New Haven: Yale University Press, 1971. P. 95. 8. *Леїнхарт А.* Электоральные системы // Політологія: Хрестоматія / сост. Б.А. Исаев, А.С. Тургаев, А.Е. Хренов. Санкт-Петербург: Питер, 2006. С. 182. 9. *Воллерстайн М.* Избирательные системы, партии и политическая стабильность. URL: http://www.polisportal.ru/files/File/publvication/Starie_publicacii_Polisa/V/1992-5-6-13-Wallerstein_Izbitatelnie_sistemi.pdf 10. Там само. 11. *Nohlen D.* Prawo wyborcze i system partyjny. O teorii systemów wyborczych [przekład R. Alberski, J. Sroka, Z. Wiktor]. Warszawa: WN Scholar, 2004. S. 411. 12. Там само. S. 412-413. 13. *Sobolewska-Mysłik K.* Partie i systemy partyjne na świecie. – Warszawa : Wydawnictwo naukowe

PWN, 2010. S. 161. **14.** *Uziębło P.* Wpływ systemów wyborczych na systeme partyjne (wybrane zagadnienia) // *Przegląd prawa konstytucyjnego*. 2011. №3. S. 68-69. **15.** *Rafałowski W.* Wpływ systemu wyborczego na system partyjny w krajach pokomunistycznych // *DECYZJE*. 2010. № 14. S. 52. **16.** *Шляхтун П.П.* Політологія (теорія та історія політичної науки). Навч. посібник. – К. : Либідь, 2005. – 576 с. URL: <http://www.info-library.com.ua/books-text-6382.html> **17.** *Шведа Ю.П.* Вибори та виборчі системи. Європейські стандарти та досвід для утвердження демократії в Україні. Львів, 2010. С. 398-399. **18.** Там само. С. 402-403.

***Kukuruz Oksana.* Mutual influence of electoral and party systems: basic scientific approaches**

The «Duverger's sociological laws», their influence on contemporary approaches to the study of interaction of electoral and party systems, are analyzed in this article. Most modern scientists in one way or another refer to "Duverger's law", which M. Duverger formulated in 1945. These laws still are described as objective and actual in some publications. There is not mentioned fact of rethinking these regularities about forty years later by M. Duverger. Scientist made an important contribution to the study of these issues. The practice, which was analyzed by him, confirmed these laws. Nowadays, researches of other scientists and the practice of post-communist countries, including Ukraine, show that the interaction of electoral and party systems is not the same as M. Duverger described it in the middle of the twentieth century. Scientist wrote later that the formation of a certain type of party system depends on many factors, not just the electoral system.

Some scientists confirm the Duverger's laws, second scientists give examples that not confirm these laws and third scientists adding factors that, in their opinion, have a place in the interrelation between electoral and party systems. In particular, the researchers point out that majority electoral system can lead to a two-party system, but mostly it concerns homogeneous societies (D. Nohlen), when there are not strong local minority parties (D. Rae). Moreover, most researchers support the position that the electoral system is one of the factors that influence on formation of the party system, that's why this interaction need to consider together with the form of government (M. Wallerstein, P. Shlyahntun), with financing of electoral campaigns, because it influence on the equality/inequality conditions for competition of political forces (P. Uziębło), with «context's factors», that is specific social and political conditions in which they are functioning (D. Nohlen), with the process of social changes that are taking place in a certain society (Y. Shveda), with non-institutional features of the post-communist countries (W. Rafałowski).

According to scientists at the analysis of electoral and party systems necessary take into account: social, ethnic and religious homogeneity or heterogeneity of society, the degree of fragmentation and institutionalization of the party system, behaviors of political actors, strategic and/or actual change in the actions of voters and parties (D. Nohlen); the form and size of the electoral district, the rights of voters in the voting, the number of political parties that nominate candidates in the electoral district, the voter turnout (K. Sobolewska-Mysłik); formation of electoral districts, the presence

of electoral thresholds and their levels, principles to nominate candidates to participate in elections, methods of election campaign, financing policy (P. Uziębło) etc.

The regularities were found in the countries of stable democracy, are not always confirmed in other countries, especially in post-communist. The electoral system is only one of the factors that influence on the formation of the party system. Most scientists advise to consider mutual influence of electoral and party systems together with form of government and with social, legal and political conditions in which they functioning.

Keywords: electoral system, party system, «Duverger's sociological laws», factors of influence, form of government, post-communist countries.

УДК 321.01

Ю. В. ЯКИМЕНКО

ПАРТІЙНА СИСТЕМА УКРАЇНИ У 2015-2016РР.: ТЕНДЕНЦІЇ ЕВОЛЮЦІЇ

Аналізуються процеси у партійній системі України в період 2015-2016рр. Зазначається, що на процеси у партійній системі впливали чинники інституційного та соціального характеру. Зокрема, були прийняті «декомунізаційні закони», запроваджене бюджетне фінансування статутної діяльності політичних партій та механізми забезпечення прозорості партійних фінансів. Серед чинників соціального характеру найбільший вплив завдали різке погіршення соціально-економічної ситуації і падіння рівня життя переважної більшості громадян, а також продовження збройного протистояння з Росією, мілітаризація суспільно-політичних процесів.

За підсумками аналізу робиться висновок, що під впливом зазначених чинників система зазнала змін в напрямі встановлення поляризованого плюралізму з кількома опозиціями, місце лівих партій зайняли партії популістського спрямування, існує можливість посилення партій радикального спрямування. Разом з тим, у суспільстві спостерігається розчарування у політичних партіях, що свідчить про невідповідність стану партійної системи на сучасному етапі запитам суспільства.

Ключові слова: політичні партії, партійна система, суспільні поділи.

Якименко Ю. В. Партийная система Украины в 2015-2016гг.: тенденции эволюции.

Анализируется процесс в партийной системе Украины в период 2015-2016рр. Отмечается, что на процессы в партийной системе влияли факторы

©ЯКИМЕНКО Юрій Віленович – кандидат політичних наук, заступник генерального директора – Директор політико-правових програм Центру Разумкова